

І.І. Митрофанов,¹ І.В. Лисенко,² М.М. Рябушко¹Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук²Кременчуцький медичний коледж імені В.І. Литвиненка, Кременчук³Українська медична стоматологічна академія, Полтава

НЕПОПРАВНЕ ЗНІВЕЧЕННЯ ОБЛИЧЧЯ

E-mail: Ryabushko12@ukr.net

Серед злочинів проти здоров'я людини нами виокремлюються тяжкі тілесні ушкодження, однією з ознак яких визнається непоправне знівечення обличчя. Саме ця ознака залишається і сьогодні дискусійною та недостатньо визначеною є процедура її встановлення. Останнє впливає на практику застосування ст. 121 Кримінального кодексу України, що призводить до судових помилок. Однією з причин судових помилок в оцінюванні непоправності знівечення обличчя нами визнається те, що в Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року (далі – Правила), зазначено, що судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження обличчя як знівечення, оскільки це поняття не є медичним. Метою роботи було розроблення критеріїв і порядку визначення непоправності знівечення обличчя як ознаки тяжкого тілесного ушкодження, відповідальність за яке встановлена ст. 121 Кримінального кодексу України. Отримані результати уможливили виявлення прогалин в регулюванні порядку встановлення поправності або непоправності знівечення обличчя. Віднайдені шляхи подальшого вдосконалення порядку проведення експертних досліджень знівечення обличчя як непоправного, що сприятиме уникненню помилок в судово-медичній та судовій практиках. Зміні підлягають аналізовані Правила щодо визначення непоправності знівечення обличчя із закріпленням порядку такого визначення комплексною судовою експертизою у складі судово-медичного експерта, хірурга-косметолога (пластичного хірурга), психіатра, за результатами якої складається висновок про поправність або непоправність знівечення обличчя.

Ключові слова: знівечення обличчя, непоправність знівечення обличчя, медичні показники непоправності знівечення обличчя, юридична оцінка непоправності знівечення обличчя, порядок оцінювання непоправності знівечення обличчя.

Дестабілізація всіх процесів, що відбувається в життєдіяльності українського соціуму, не могла не позначитися на показниках злочинності, в тому числі пов'язаної з посяганнями на життя та здоров'я осіб. Незважаючи на те, що офіційна статистика за останні 5 років демонструє зменшення випадків учинення умисних вбивств, різних видів тілесних ушкоджень (так, наприклад, у 2016 році зареєстровано 5992 умисних вбивства, 2256 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 3295 випадків умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження, а в 2017 – відповідно 5145, 2096, 3077), злочини проти життя та здоров'я людини залишаються найнебезпечнішими кримінально караними діяннями. Крім того, при аналізі статистичних даних слід виходити з того, що населення країни зменшується останнім часом на майже 2,5 мільйони осіб щорічно. Серед злочинів проти здоров'я людини нами виокремлюються тяжкі тілесні ушкодження, однією з ознак яких визнається непоправне знівечення обличчя. Саме ця ознака залишається і сьогодні дискусійною та недостатньо визначеною є процедура її встановлення.

Останнє впливає на практику застосування ст. 121 Кримінального кодексу України (далі – КК), що призводить до судових помилок. Так, колегією суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Львівської області 22 червня 2017 року скасовано вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 17.02.2017 року відносно гр. Ц. в частині кваліфікації його дій та міри покарання і постановлено новий вирок. Колегія судів дійшла висновку, що судом першої інстанції зовнішній вигляд потерпілого гр. В. оцінено на момент судового засідання, тобто після оперативного втручання (косметичної операції), в ході якої йому усунули наслідки знівечення обличчя. Разом з тим, судом не враховано, що до моменту проведення операції потерпілому та проведення такої, його обличчя мало ознаки непоправного знівечення в зв'язку з наявністю таких патологічних змін обличчя, які його спотворювали, що полягало у відсутності кінчика носа [1].

Однією з причин судових помилок в оцінюванні непоправності знівечення обличчя нами визнається те, що в Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року (далі – Правила), зазначено, що «судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження обличчя як знівечення, оскільки це поняття не є медичним. Він визначає вид ушкодження, його особливості і механізм утворення, встановлює, чи є це ушкодження виправним або невиправним. Під виправністю ушкодження належить розуміти значне зменшення вираженості патологічних змін (рубця, деформації, порушення міміки тощо), з часом чи під дією нехірургічних засобів. Коли ж для усунення необхідне оперативне втручання

(косметична операція), то ушкодження обличчя вважається невинним» [8]. Отже, Правила не дають чітких відповідей на всі питання, які виникають в судово-медичній практиці при проведенні експертизи із встановлення непоправності ушкодження обличчя.

Розглядавані Правила формулюванням, що ушкодження обличчя як знівечення не є медичним поняттям, відвернуло увагу медичної науки від розроблення критеріїв визначення непоправності знівечення обличчя. В 2016 році в журналі «Судово-медична експертиза» з'являється стаття «Судово-медичні погляди на оцінку непоправних наслідків травмування обличчя», в якій авторами пропонується судово-медичне бачення розглядуваної проблеми [5, с. 31–35]. Разом з тим, дослідження свідчить про те, що питання визначення непоправності знівечення обличчя є комплексними, тобто і медичними, і юридичними одночасно.

Метою роботи було розроблення критеріїв і порядку визначення непоправності знівечення обличчя як ознаки тяжкого тілесного ушкодження, відповідальність за яке встановлена ст. 121 КК України.

Матеріал та методи дослідження. Для встановлення кола питань, що виникають в судовій та судово-медичній практиках при визначенні непоправності знівечення обличчя як ознаки тяжкого тілесного ушкодження, нами вивчено 37 кримінальних проваджень за ст. 121 КК України за період з 2013 по 2017 роки включно, в яких проводилася судово-медична експертиза та оцінювалося знівечення обличчя як непоправне. Для цього використовувалися загальнонаукові методи: аналізу та синтезу, а також власні спостереження за процесом розгляду вказаних кримінальних проваджень. Крім того, з метою аналізу відчуття потерпілих від злочину та їх фізичного стану проведено індивідуальні інтерв'ю, опитування. Респондентами дослідження були безпосередньо потерпілі та члени їх сім'ї в кількості 27 осіб, 18 судово-медичних експертів. Анкетування також проводилося серед суддів, слідчих і прокурорів (далі – юристів) у кількості 129 осіб у зв'язку із з'ясуванням думки щодо суб'єктів, які мають встановлювати ушкодження обличчя як його знівечення.

Результати дослідження та їх обговорення. У всіх без винятку кримінальних провадженнях за ст. 121 КК України, в яких була проведена судово-медична експертиза й оцінювалося знівечення обличчя як непоправне, лише суд остаточно встановлював чи є знівечення обличчя непоправним. Так, показовими нами визнано два провадження, в яких апеляційні суди, підтримуючи рішення судів першої інстанції, замість посилання на неодноразові висновки судово-медичних і комплексних судово-медичних експертиз використовували правничу «еквілібристику».

Так, вироком Покровського районного суду Дніпропетровської області від 12 травня 2017 року ОСОБА_3 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК України, та призначено йому покарання у вигляді 2 (двох) років обмеження волі [3]. Надаючи оцінку доводам прокурора та потерпілого щодо необґрунтованої перекваліфікації судом першої інстанції дій обвинуваченого ОСОБА_3 з ч. 1 ст. 121 КК України на ч. 2 ст. 125 КК України, колегія суддів апеляційного суду Дніпропетровської області зазначає таке. Частиною 1 ст. 121 КК України, за якою органами досудового розслідування були кваліфіковані дії обвинуваченого ОСОБА_3, передбачено покарання в тому числі за умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило непоправне знівечення обличчя. Під виправністю ушкодження належить розуміти значне зменшення вираженості патологічних змін (рубця, деформації, порушення міміки тощо) з часом чи під дією нехірургічних засобів. Коли ж для усунення необхідне оперативне втручання (косметична операція), то ушкодження обличчя вважається невинним. Коли ушкодження обличчя виправне, ступінь тяжкості його визначається виходячи з критеріїв, викладених у Правилах. Висновками експерта № 4164 від 11.09.2015 року та № 4423е від 21.09.2015 року (т. 1 а.с. 89–90; т. 1 а.с. 92–93) встановлено, що виявлені у ОСОБА_4 тілесні ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми, струсу головного мозку, забійної рани та крововиливу над червоною каймою верхньої губи праворуч з переходом на червону кайму, травматичної екстракції 1-го та 2-го зубів на верхній щелепі праворуч належать до легких тілесних ушкоджень, що спричинили короткочасний розлад здоров'я тривалістю понад 6 діб, але не більше як три тижні (21 день). Поряд з цим, виявлений у потерпілого рубець на верхній губі згідно з висновками експерта № 148 від 03.08.2016 року та № 639 від 18.02.2016 року є невинним без хірургічного втручання (т. 1 а.с. 152–163, т. 1 а.с. 117). Згідно з висновком комісійної судово-медичної експертизи № 148 від 03.08.2016 року наявний у ОСОБА_4 рубець верхньої губи праворуч, що є наслідком загоснення забійно-рваної рани верхньої губи з травматичним дефектом шкіри, кругового м'язу, слизової оболонки, отриманої 09.08.2015 року, є невинним без хірургічного втручання (реконструктивної операції) і ушкодження може бути оцінено як тяжке, якщо буде визнано таким, що знівечило обличчя відповідно до п. 2.1.8 Правил (т. 1 а.с. 152–163). Оцінюючи зазначені докази, колегія суддів

вважає обґрунтованим висновок суду про відсутність в даному випадку ознак, що спричинене потерпілому ушкодження є таким, що знівечило обличчя. Суд першої інстанції оцінюючи фотознімки, що мають зображення обличчя потерпілого ОСОБА_4 після спричинення йому тілесних ушкоджень та їх загоєння, на думку колегії суддів, дійшов переконливих висновків, що у потерпілого відсутні такі патологічні зміни обличчя, які його спотворюють, надають неприємного, огидливого вигляду, не властивого нормальному обличчю. При цьому, ані під час слухання справи судом першої інстанції, ані під час апеляційного розгляду не знайшов підтвердження той факт, що виправлення отриманих потерпілим тілесних ушкоджень здійснювалось шляхом проведення косметичної операції. В матеріалах провадження є лише дані про звернення потерпілого за консультацією до пластичного хірурга, що не свідчить про факт надання косметичних послуг. Такі дані є лише підтвердженням факту того, що потерпілому спричинено невивправні ушкодження обличчя, але не свідчать про його знівечення, що є поняттям оціночним. За таких обставин, погодитись з позицією прокурора та потерпілого колегії суддів не може. При цьому колегії суддів вважає, що суд першої інстанції не мав оцінювати первинні фото тілесних ушкоджень, оскільки в цьому випадку встановити наявності чи відсутності ознаки непоправності можливо лише під час або після проведеного лікування та загоєння [10].

Не менш показовим із досліджених нами матеріалів кримінального провадження є вирок Олександрійського міськрайонного суду від 24 листопада 2015 року в справі № 398/8099/13-к [6]. Колегія суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Кіровоградської області вказала, що суд першої інстанції обґрунтовано визнав ОСОБА_5 винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК України, та перекваліфікував його дії з ч. 1 ст. 121 КК України на вказану статтю. Згідно з протоколом проведення слідчого експерименту від 26.09.2013 року з участю потерпілого ОСОБА_3 останній на місці пояснив обставини нанесення йому ОСОБА_5 удару по голові пляшкою, яка від удару розбилася, порізавши йому обличчя (а.п. 46–51). Згідно з висновком комісійної судово-медичної експертизи № 2 від 31.03.2015 року в ОСОБА_3 мали місце тілесні ушкодження у вигляді гематом навколо обох очей, рани в ділянці носа, рани в ділянці лоба, рани в ділянці правої щоки в підочній області. В теперішній час мають місце колоїдні рубці в ділянці лоба, на спинці носа, в підочній ділянці справа як наслідки ран, що мали місце. В зв'язку з тим, що для усунення рубців необхідне оперативне втручання, ушкодження на обличчі вважаються непоправними згідно з п. 2.1.8 Правил. Судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження обличчя як знівечення. Гематоми навколо обох очей згідно з п. 2.3.2 Правил відносяться до легких тілесних ушкоджень. Рани в ділянці обличчя відносяться до категорії легких тілесних ушкоджень з короткочасним розладом здоров'я, оскільки спричинили розлад здоров'я на строк від 6 до 21 доби (п. 2.3.3 Правил). Наслідки ран у вигляді рубців, оскільки вони є непоправними, при визнанні їх такими, що знівечили обличчя, можуть бути розцінені як тяжкі згідно з приміткою до п. 2.1.8 Правил [9].

Далі колегії суддів зазначає, що процес загоєння ран залежить від індивідуальних особливостей організму, розвиток чи не розвиток колоїдних рубців, як наслідок загоєння ран, що також є індивідуальним. Захворювання, що мали місце у ОСОБА_3, можливо і могли вплинути на процес загоєння ран, але судово-медичні дані, за якими можливо було б оцінювати вплив на процес загоєння, відсутні. Необхідність хірургічного лікування чи відсутність такої потреби визначає спеціаліст (лікар – хірург-стоматолог). Виправне чи невивправне ушкодження встановлюється судово-медичним експертом. Тілесні ушкодження, виявлені у потерпілого ОСОБА_3, могли виникнути від дії тупого об'єкта (а.п. 144–149). Указані докази в сукупності беззаперечно вказують на причетність обвинуваченого до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК України, а тому суд першої інстанції правильно перекваліфікував дії ОСОБА_5 з ч. 1 ст. 121 КК України, оскільки висновки сторони обвинувачення щодо непоправного знівечення обличчя потерпілого є необґрунтованим. Даний висновок сумнівів не викликає, є об'єктивним, послідовним і узгоджується з іншими матеріалами справи. Крім того, поняття знівечення – не медичне, тому право кваліфікувати ушкодження обличчя, як знівечення належить до компетенції суду, яке встановлюється не єдиним висновком експерта, а доводиться сукупністю досліджених доказів. Зокрема тяжке тілесне ушкодження, яке виразилося у непоправному знівеченні обличчя, має місце тоді, коли ушкодження обличчя, будучи непоправним, надає обличчю огидного, потворного вигляду. При цьому суд оцінює зовнішній вигляд потерпілого на момент судового розгляду, спираючись на загальноприйняті уявлення про те, як має виглядати людина. Ступінь тяжкості шкоди здоров'ю людини не має вирішального значення для визнання непоправного знівечення обличчя тяжким тілесним ушкодженням. На думку колегії суддів, суд першої інстанції, оцінивши

на момент судового розгляду зовнішній вигляд обличчя потерпілого, виходячи із загальноприйнятних уявлень про те, як має виглядати нормальна людина, правильно не встановив ознак його огидності (потворності), що є обов'язковою ознакою, крім непоправності ушкодження. Ця обставина підтверджена і в апеляційному суді, оскільки, на думку колегиї суддів, обличчя ОСОБА_3 не носить ознак знівечення. Крім того, колегія суддів звертає увагу на те, що потерпілий під час судового розгляду в суді першої й апеляційної інстанцій не стверджував і не оспорював висновки щодо непоправного знівечення свого обличчя [9].

Таким чином, сьогодні Правила дозволяють з правничого погляду непоправність знівечення обличчя оцінювати як етичні уявлення про дефекти зовнішності людини, пов'язані з його виглядом, і кваліфікувати їх як такі слідчим і судом, незважаючи на висновки судово-медичного експерта про можливість усунення наявних ушкоджень на обличчі косметичним шляхом. Фактично значення цього виду експертизи настільки нівелюється, що дозволяє суду на свій власний розсуд у деяких випадках переоцінювати обвинувачення зі ст. 121 КК України (тяжке тілесне ушкодження за ознакою непоправності знівечення обличчя) на ст. 125 КК України (легке тілесне ушкодження).

Опитані судово-медичні експерти вказують на відсутність чітких правил (медичних критеріїв) встановлення непоправності знівечення обличчя. Крім того, відмічається ними відсутність вказівки на можливі строки проведення експертизи в таких випадках. Викликають також складнощі в оцінюванні рубцево-деформуючих наслідків травм залежно від виду та характеру рубців, специфіки ушкоджень, що видозмінюють індивідуальні риси та міміку обличчя, а також можливості консервативного лікування. Врахуванню також мають підлягати ускладнення травми щелепно-лицьової області, що зазвичай спричиняють інфекційні захворювання. В тому разі, якщо виникають інфекційні ускладнення, саме вони визначають клінічну картину й остаточний результат ушкоджень [7, с. 73–78]. Знову виникає питання про час проведення в таких випадках експертного дослідження.

При певних ситуаціях експертне оцінювання ушкодження як непоправного можливе в перші години після одержання травми при таких безумовно непоправних ушкодженнях, як повна втрата носа або вушної раковини [1]. Але в більшості аналізованих нами випадків питання про поправність або непоправність ушкоджень обличчя можна вирішити лише через певний проміжок часу. Так, у справі № 711/9623/16-к було призначено дві експертизи: згідно з висновками судово-медичної експертизи № 02-01/2110 (а.с. 82–83) у потерпілої ОСОБА_5 виявлено закритий перелом обох кісток правого передпліччя, травму таза з вивихом лівого стегна та переломом вертлюгової западини зліва; рани обличчя, які виникли від дії тупого твердого предмета і відносяться: закритий перелом обох кісток правого передпліччя, травма таза з вивихом лівого стегна та переломом вертлюгової западини зліва – до тілесних ушкоджень середньої тяжкості, що спричинило тривалий розлад здоров'я; рани обличчя до категорії легких тілесних ушкоджень, що спричинили короткочасний розлад здоров'я. Під час судового розгляду проведено ще одну судово-медичну експертизу, за висновками № 02-01/536 якої виявлені у потерпілої ОСОБА_5 рани м'яких тканин обличчя зліва зажили рубцем, який самостійно зникнути не може, з часом не стане менш помітним і потребує хірургічного втручання, тому це ушкодження може бути розцінене як тяжке, якщо буде визнано таким, що знівечило обличчя (а.с. 62–63) [4].

При ушкодженнях обличчя експерт установлює їхню тяжкість відповідно до кваліфікуючих ознак, що містяться в Правилах. Однак розвиток інвазійної клінічної косметології та нові терапевтичні методи неінвазійного та нехірургічного лікування ушкоджень шкіри можуть суттєво впливати на стан рубцево-деформуючих утворень [6], змінюючи їх зовнішній вигляд і розміри в суттєвих межах залежно від виду та тривалості лікування. Нові методи лікування, що сприяють усуненню або зменшенню розмірів рубців (поправності), істотно збільшують строки лікування. Між тим регламентовані кримінальним процесуальним законодавством строки розслідування кримінальних проваджень потребують від судово-медичної експертизи обов'язкового встановлення ознак непоправності експертних наслідків травми особи.

Дослідження показує, що в разі наявності рубців на обличчі доцільніше експертне дослідження їх виправності проводити через 3–4 місяці з моменту одержання ушкодження, оскільки протягом певного періоду можливі інволюційні зміни таких рубців. Деформація обличчя, внаслідок отриманого ушкодження має оцінюватися через 2–4 тижні після регресу травматичного набряку м'яких тканин. Порушення міміки внаслідок невралгії підлягає оцінці не раніше, ніж через 4 тижні з моменту одержання ушкодження. Отже, оцінювання поправності або непоправності ушкоджень обличчя повинно проводитися за результатами, що визначилися з часом і мають остаточний (без хірургічного втручання) вигляд післятравматичних ушкоджень обличчя особи.

Судово-медичний експерт в порядку ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), виходячи з вигляду рубця на обличчі, встановлює його непоправність, визначаючи ступінь тяжкості тілесного ушкодження потерпілого, установлює наявність легкого (середньої тяжкості) тілесного ушкодження, що заподіяно потерпілому. Згодом обвинувальний акт із зазначеними наслідками (легке або середньої тяжкості тілесне ушкодження) буде спрямовуватися до суду. Суддя при встановленні ним наявності непоправності знівечення обличчя повинен змінити кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення зі ст. 125 або ст. 122 КК України на ст. 121 КК України. Опитування потерпілих, судово-медичних експертів і власні спостереження свідчать про те, що подібний розвиток подій (перекваліфікація вчиненого кримінального правопорушення одноосібно суддею) є неприпустимим, оскільки в такому випадку законодавцем всупереч приписам Конституції України на суддю покладаються обов'язки експерта, а не арбітра, який, як сторонній незаангажований «спостерігач», має вирішити кримінально-правовий конфлікт по суті.

Опитування потерпілих і їх медичні документи свідчать про те, що при непоправному знівеченні обличчя страждає їх фізичне, психічне, соціальне благополуччя, тому при проведенні судово-медичної експертизи слід призначати та провадити комплексну судову експертизу із залученням в порядку ст.ст. 242 і 243 КПК України судово-медичного експерта, хірурга-косметолога (пластичного хірурга), психіатра, за результатами якої складається висновок на підставі ст.ст. 101 і 102 КПК України. Лише комплексний характер проведення експертизи уможливіть правильність експертного висновку про поправність або непоправність знівечення обличчя та позбавить можливості юристів (слідчого, прокурора, суддю) оцінювати непоправне ушкодження обличчя як знівечення останнього. До того ж опитування юристів показало такі результати:

1. Скільки років Ви працюєте на посаді судді (слідчого, прокурора)?

Стаж роботи	судді	слідчі, прокурори
до 2-х років	3 (7,0%)	11 (13,4%)
від 2-х до 5-ти років	7 (16,2%)	14 (24,7%)
від 5-ти до 10-ти років	12 (27,9%)	42 (43,3%)
понад 10-ть років	21 (48,9%)	19 (18,6%)
всього	43 (100%)	86 (100%)

2. Хто має встановлювати, що ушкоджене обличчя є знівеченим?

	судді	слідчі, прокурори
слідчий, прокурор, суддя	12 (27,9%)	23 (26,7%)
судово-медичний експерт	11 (25,6%)	24 (27,9%)
комплексна судово-медична експертиза	20 (46,5%)	39 (45,4%)

3. Чи стикалися Ви в своїй професійній діяльності зі справами, пов'язаними із заподіянням тілесних ушкоджень, що спричинили непоправне знівечення обличчя?

	судді	слідчі, прокурори
ні	9 (41%)	38 (44,2%)
так	14 (59%)	48 (55,8%)

якщо так, то виникали при цьому складнощі чи ні?

	судді	слідчі, прокурори
ні	3 (21,4%)	13 (27,1%)
так	11 (78,6%)	35 (72,9%)

Отже, фактично понад 70% опитаних юристів вважає, що визначення ушкодження обличчя як таке, що знівечило його, є питанням медичним, а не юридичним. Майже половина опитаних указує на необхідність такого визначення саме комплексною судово-медичною експертизою. Інші питання анкети стосувалися інших п'яти ознак тяжкого тілесного ушкодження, що є продовженням цього дослідження та буде оприлюднено нами в окремій науковій статті.

Висновки

1. Зміні підлягають аналізовані Правила щодо визначення непоправності знівечення обличчя із закріпленням порядку такого визначення комплексною судовою експертизою у складі судово-медичного експерта, хірурга-косметолога (пластичного хірурга), психіатра, за результатами якої складається висновок про поправність або непоправність знівечення обличчя.

2. При складанні експертного висновку про поправність знівечення обличчя необхідно виходити з таких медичних показників: 1) особливості рубця; 2) час його утворення; 3) приєднання навколишніх тканин (епідермісу, дерми, ушкоджених клітин) до рубцевого утворення; 4) перспективи терапевтичного та косметичного лікування.

3. У разі наявності рубців на обличчі доцільніше експертне дослідження їх виправності проводити через 3–4 місяці з моменту одержання ушкодження, оскільки протягом певного періоду можливі інволюційні зміни таких рубців. Деформація обличчя, внаслідок отриманого ушкодження має оцінюватися через 2–4 тижні після регресу травматичного набряку м'яких тканин. Порушення міміки внаслідок невралгії підлягає оцінці не раніше, ніж через 4 тижні з моменту одержання ушкодження.

4. Оцінка виправності чи непоправності знівечення обличчя має відбуватися саме таким шляхом як це нами зазначено в назві цього дослідження: від медичного до юридичного оцінювання. Тобто, суд має виходити не зі своїх уявлень про те, як повинна виглядати обличчя, спираючись на ґрунтовний висновок фахівців-медиків, які є експертами в названих галузях медичної науки.

Перспективи подальших наукових досліджень: проведене дослідження матеріалів кримінального провадження та результати опитування судово-медичних експертів свідчать про необхідність розроблення чітких медичних критеріїв визначення поправності або непоправності знівечення обличчя. Крім того, саме медична наука має дати визначення поняття обличчя з вказівкою на конкретні його кордони, якими повинні керуватися судово-медичні експерти в своїй діяльності.

Список літератури

1. Vyrok kolehiyi suddiv sudovoyi palaty u kryminalnykh spravakh apelyatsiyonoho sudu Lvivskoyi oblasti. Dostupno na: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71779580> [in Ukrainian].
2. Vyrok Oleksandriyskoho miskrayonnoho sudu. reyestr.court.gov.ua. Dostupno na: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54325834> [in Ukrainian].
3. Vyrok Pokrovskoho rayonnoho sudu Dnipropetrovskoyi oblasti. Dostupno na: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66442162#> [in Ukrainian].
4. Vyrok Prydniprovskoho rayonnoho sudu m. Cherkasy. reyestr.court.gov.ua. Dostupno na: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67292694> [in Ukrainian].
5. Zavalnyuk A.Kh., Kravets O.F., Yukhymets I.O. Sudovo-medychni pohlyady na otsinku nepopravnykh naslidkiv travmuвання oblychchya. Sudovo-medychna ekspertyza. 2016; 1: 31–35 [in Ukrainian].
6. Zadarnovskiy A.L., Isayev Yu.S., Zadarnovskiy A.L. Solodun Ekspertnyye podkhody k ustanovleniyu neizgladimosti v sluchayakh otsenki prichinennogo vreda zdorov'yu. Publication in print media: Aktualnyye voprosy sudebnoy meditsyny i ekspertnoy praktiki. 2009; 15. Dostupno na: <http://journal.forens-lit.ru/taxonomy/term/195>. [in Russian]
7. Myronenko A.N., Ehorova O.A., Popov V.L. Klynycheskye y sudebno-medychynskye aspekty povrezhdeny chelyustno-lytsevoy oblasti y shey, soprovozhdayushchykhnya ynfektsyonnyy protsessamy. Vestnyk Severo-Zapadnoho hosudarstvennoho medychynskoho unyversyteta ym. Y.Y. Mechnykova. 2017; 1: 73–78 [in Russian].
8. Pravyla sudovo-medychnoho vyznachennya stupenya tyazhkosti tilesnykh ushkozhen. Dostupno na: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG791.html [in Ukrainian].
9. Ukhvala kolehiyi suddiv sudovoyi palaty u kryminalnykh spravakh apelyatsiyonoho sudu Kirovohradskoyi oblasti. Dostupno na: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56328590> [in Ukrainian].
10. Ukhvala kolehiyi suddiv sudovoyi palaty u kryminalnykh spravakh Apelyatsiyonoho sudu Dnipropetrovskoyi oblasti. Dostupno na: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71779580> [in Ukrainian].

Реферат**НЕИЗГЛАДИМОЕ ОБЕЗОБРАЖИВАНИЕ ЛИЦА:
ОТ МЕДИЦИНСКОЙ К ЮРИДИЧЕСКОЙ ОЦЕНКЕ**

Митрофанов И.И., Лысенко И.В., Рябушко Н.Н.

Среди преступлений против здоровья человека нами выделяются тяжкие телесные повреждения, одним из признаков которых признается неизгладимое обезображивание лица. Именно этот признак остается и сегодня дискуссионным и недостаточно определенной является процедура его установления. Последнее влияет на практику применения ст. 121 Уголовного кодекса Украины, что приводит к судебным ошибкам. Одной из причин судебных ошибок в оценивании неизгладимости обезображивания лица нами признается то, что в Правилах судебно-медицинского определения степени тяжести телесных повреждений, утвержденных Приказом МОЗ Украины № 6 от 17 января 1995 года (далее – Правила), указано, что

**INDELIBLE FACIAL DISFIGUREMENT: FROM
MEDICAL TO LEGAL ASSESSMENT**

Mytrofanov I.I., Lysenko I.V., Ryabushko M.M.

Among crimes against human health, we distinguish grave bodily injury and irreparable facial maim is recognized as one of its peculiar features. It is this feature that still remains as a controversial and insufficiently defined procedure for its constating. The latter one affects the practice of applying Article 121 of the Criminal Code of Ukraine, which results in miscarriages of justice. One of the reasons for miscarriages of justice is in evaluating the irreparable facial maim. According to the Rules of forensic assessment of the severity of bodily injuries, approved by the Order of the Ministry of Health of Ukraine, No. 6 dated from 17 January 1995, it is stated that

судебно-медицинский эксперт не квалифицирует повреждения лица как изуродования, поскольку это понятие не является медицинским. Целью работы была разработка критериев и порядка определения неизгладимости обезображивания лица как признака тяжкого телесного повреждения, ответственность за которое установлена ст. 121 Уголовного кодекса Украины. Полученные результаты сделали возможным выявление изгладимости или неизгладимости обезображивания лица. Найдены пути дальнейшего усовершенствования порядка проведения экспертных исследований обезображивания лица, как неизгладимого, что будет содействовать избеганию ошибок в судебно-медицинской и судебной практиках. Изменению подлежат анализируемые Правила относительно определения неизгладимости обезображивания лица с утверждением порядка такого определения комплексной судебной экспертизой в составе судебно-медицинского эксперта, хирурга-косметолога (пластического хирурга), психиатра, по результатам которой составляется заключение об изгладимости или неизгладимости обезображивания лица.

Ключевые слова: обезображивание лица, неизгладимость обезображивания лица, медицинские показатели неизгладимости обезображивания лица, юридическая оценка неизгладимости обезображивания лица, порядок оценки неизгладимости обезображивания лица.

Стаття надійшла: 16.06.2018 р.

a forensic expert does not qualify a person's injury as maim because this notion is not a medical one.

The purpose of the work was to develop criteria and procedures for determining the irregularity of facial maim as a sign of grave bodily injury, the responsibility for which is established by Art. 121 of the Criminal Code of Ukraine. The results obtained permitted to detect gaps in the regulation of the way of establishing reparable or irreparable damage of facial maim. The ways of further improvement of the procedure of carrying out expert investigations of facial maim as irreparable are found, which will help to avoid miscarriages of justice in forensic practice. The Rules are to be amended in order to determine the irreparable damage of facial maim by consolidating the way of such definition by a comprehensive judicial expertise consisting of a forensic expert, a surgeon-cosmetologist (plastic surgeon), a psychiatrist, which will result in making a conclusion on the reparable or irreparable damage of facial maim.

Key words: facial disfigurement, indelibility of facial disfigurement, medical indices of indelibility of facial disfigurement, legal assessment of the indelibility of facial disfigurement, the procedure for assessing the indelibility of facial disfigurement.

Рецензент: Голованова Г.А.

DOI 10.26724/2079-8334-2018-4-66-87-90

UDC 618.11-006+612.6

L.V. Pakhareenko, I.T. Kyshakevych, V.D. Vorobii
Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk

IMPACT OF POLYCYSTIC OVARY SYNDROME ON QUALITY OF LIFE OF WOMEN IN EARLY REPRODUCTIVE AGE

E-mail: ludapak@ukr.net

We studied quality of life in 60 women in early reproductive age with polycystic ovary syndrome (PCOS) who formed basic group. 30 women without this pathology were controls. Diagnosis of PCOS was based on the Rotterdam criteria. Ultrasound examination of pelvic organs, sexual steroids hormones, androgens, level of glucose, amount of insulin, lipoproteins were determined in blood serum. Quality of life was studied with help of 36-Item Short Form Health Survey. Average age of patients in basic group was 21.00 ± 0.49 years, in control one – 21.67 ± 0.34 . All persons with PCOS had oligomenorrhea, 28.33 % – amenorrhea. Clinical signs of hyperandrogenia had 68.33 % of women in basic group. However, laboratory rise of androgens was determined only in 18.33 % of patients. We founded that increased ratio luteinizing hormone / follicle stimulating hormone more than 2.5 had 61.67 % persons with PCOS. But the amount of antimullerian hormone in blood was high in all patients in basic group. Ultrasound changes of ovarian tissue that indicate PCOS were determined in all women in basic group. 33.33 % of them had increased body mass index versus 16.67 % of controls. But the rate of other metabolic disorders such as insulin resistance, impaired glucose tolerance and lipid metabolism disorders were found only in 18.33 % of persons with PCOS. Scores of the physical component of SF-36 in women of basic group were slightly less than in controls. More pronounced decline was determined in parameters of the psychological component. Especially decrease was found in indices of scores "Vitality" on 15.16 % ($p=0.04$) and "Social functioning" – on 18.14 % ($p=0.02$) compared to healthy women. Thus, the decrease of the psychological component of quality of life is typical for patients with PCOS, especially the scores "Vitality" and "Social Functioning".

Key words: polycystic ovary syndrome, early reproductive age, quality of life.

The article is a fragment of the research project "Clinical and pathogenetic ways to reduce the frequency of reproductive and perinatal complications of women in the Precarpathian region" (state registration No 0114U004747, 2014-2018 years).

Polycystic ovary syndrome (PCOS) is one of the most problematic neuroendocrine syndromes in gynecology. It affects 6-25 % of women in reproductive age [10]. Complex and difficult mechanisms of disorders of the hypothalamic-pituitary-ovarian axis are usually combined with metabolic syndrome, cardiovascular and endometrium carcinoma risks [6]. Clinical manifestations in patients with PCOS are connected with oligomenorrhea, amenorrhea. Metabolic changes are presented as appearance of overweight, obese, insulin resistance, impaired glucose tolerance, diabetes mellitus, dyslipidemia. Usually above mentioned factors together with lack of physical activity, smoking leads to cardiovascular diseases [3, 5]. PCOS is also a reason of infertility about 30 % of couples because of anovulation, hormonal dysbalance [2]. Relative hyperestrogenemia is the typical issue by this endocrine syndrome and promotes the development of endometrial hyperplasia and carcinoma [9]. Predominantly the development of